

Otázky feministickej teórie a kritiky vedy: na ceste k problematike žien vo vede

Mariana Szapuová

Úvod

Problematiku žien vo vede, podobne ako mnohé iné otázky týkajúce sa životov žien v rodovo stratifikovanej spoločnosti, otvorila druhá vlna feminizmu ako politického a emancipačného hnutia žien v západných krajinách¹. Spoločensko-politický pohyb, ktorý spájame s druhou vlnou feminizmu, a idey, ktoré stáli v jeho centre, začali približne od polovice 70. rokov postupne prenikať do vedeckých a akademických inštitúcií, do sféry vedeckého poznania a teoretických aktivít. Postupne sa takto sformovali viaceré výskumné oblasti zamerané na najrozličnejšie aspekty a súvislosti problematiky rodu, rodovej identity a rodovej štruktúry, resp. rodovej dimenzie spoločenských inštitúcií a vzťahov. Prenikanie feministických myšlienok a teoretických východísk do jednotlivých akademických disciplín umožnilo, aby bádatelky a bádatelia otvorili mnoho otázok a tém, ktoré boli dovtedy v akademickom prostredí skôr zaznávané a marginalizované². Práve akademický feminizmus roztvoril široký okruh otázok súvisiacich s postavením žien vo sfére vedy a výskumu; prenikanie feministických ideí do tejto sféry vytvorilo priestor pre tematizáciu – použijem zaužívaný výraz Sandry Harding – „otázky žien vo vede“. Záujem viacerých feministicky orientova-

1 Otázky súvisiace s postavením žien vo sfére vedy a výskumu v našich podmienkach neboli, a vlastne dodnes nie sú považované za naliehavé, či vôbec hodné teoretickej a politickej pozornosti. Táto skutočnosť nepochybne súvisí s tým, že v dôsledku odlišného spoločensko-politického vývoja druhá vlna feminizmu krajiny bývalého sovietskeho bloku úplne obišla, ako aj s celkovou situáciou v oblasti sociálnych a humanitných vied, ktoré boli izolované od západných ideových vplyvov vrátane vplyvu feministických ideí.

2 Treba pritom poznamenať, že aj takéto teoretické úsilie bolo od počiatkov úzko previazané s praktickými a politickými potrebami ženského hnutia tohto obdobia, v istom zmysle malo politický charakter. Úzka väzba medzi feministickými iniciatívami v oblasti teórie a výskumu na jednej, a politickými potrebami ženského hnutia na druhej strane sa stala veľmi dôležitou a podstatnou črtou feministických výskumných programov aj v rámci tzv. akademického feminizmu.

ných bádateľiek sa v tomto období zamerával hlavne na praktické a politické aspekty otázok týkajúcich sa postavenia žien vo sfére vedy a výskumu. V rámci takto orientovaných, feministickými východiskami inšpirovaných skúmaní, sa zviditeľnili viaceré, dovtedy málo reflektované problémy, ako napr. problém historickej neprítomnosti žien vo vývine modernej vedy. Pozornosť vzbudila aj otázka, či a do akej miery sa ženy zúčastňujú nielen produkcie vedeckého poznania, ale aj organizácie a riadenia vedy ako spoločenskej, kultúrnej, ale nepochybne aj mocenskej inštitúcie, t. j. otázka týkajúca sa miery participácie žien na jednej z najvplyvnejších, a aj z mocenského hľadiska najvýznamnejších inštitúcií modernej spoločnosti. Viaceré teoretičky a výskumníčky sa kritickým pohľadom obrátili k vlastným disciplinám, všímajúc si nielen organizáciu a rodovo podmienenú deľbu vedecko-výskumnej práce, ale aj metódy výskumu a obsah konkrétnych špeciálnovedných teórií. Výsledky týchto skúmaní presvedčivo preukázali, že veda, podobne ako aj ďalšie spoločenské inštitúcie, nie je rodovo neutrálna, ale rodovo podmienená (gendered).

Feministické výskumné projekty, v stredobode ktorých bola problematika vedy, resp. problematika rodovosti vedy, boli nepochybne motivované aj istou potrebou sebareflexie. Táto potreba vychádzala zo situácie žien výskumníček v akademickom prostredí, či vo vedeckovýskumných inštitúciách, z ich potreby konfrontovať sa s inými, ne-feministickými teóriami a výskumami, s tradičnými, široko akceptovanými, pritom však voči ženám neraz zaujatými vedeckými teóriami. Reflexia vedy vychádzajúca z feministických ideových pozícií bola v neposlednom rade motivovaná aj istou potrebou obhájiť a legitimizovať akademický feministický výskum, zdôvodniť jeho serióznosť a právo na existenciu v akademickom prostredí.

V 80. rokoch minulého storočia sa feministické reflexie problematiky týkajúcej sa účasti žien vo vede, ich prítomnosti, či skôr neprítomnosti v rôznych štruktúrach vedeckých a akademických inštitúcií postupne transformovali, a v istom zmysle aj radikalizovali. Sociologické a historizujúce prístupy sa rozširovali a obohacovali o širšie filozofické hľadiská. Postupne sa artikulovala aj potreba komplexnejšieho skúmania povahy vedy z feministickej perspektívy. V rámci týchto skúmaní išlo nielen o reflexiu niektorých konkrétnych vedeckých teórií (hlavne z oblasti vied o živej prírode

